

ԽԱՉԻԿ ԲԱԴԻԿՅԱՆ

Բանասիրական գիտ. դոկտոր

ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ ԵՐԱԽՏԱՎՈՐՆԵՐԸ

ԳՐԻԳՈՐ ՂԱՓԱՆՅՅԱՆ

(Ծննդյան 110 և մահվան 40-ամյակի առիթով)

Ականավոր լեզվաբան, հայտնի ուրարտագետ ու արևելագետ, գիտությունների վաստակավոր գործիչ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի ակադեմիկոս Գրիգոր Ալվազի Ղափանցյանը ծնվել է 1887 թ. փետրվարի 17-ին Աշտարակում: Նախնական կրթությունն ստացել է տեղի երկդասյան դուսական ուսումնարանում: Կրթությունը շարունակելու նպատակով մեկնել է Սանկտ Պետերբուրգ և ընդունվել գիմնազիա՝ 1899-ին, այն ավարտելուց հետո՝ պոլիտեխնիկական ինստիտուտ. սակայն բնական գիտությունները չեն երապուրել ապագա լեզվաբանին, և մեկ տարի հետո թողել է այն ու տեղափոխվել Պետերբուրգի համալսարանի արևելյան ֆակուլտետի հայ-վրացերեն բաժինը, միաժամանակ նա մի շարք դասախոսություններ է լսել հնդեվրոպական լեզուների համեմատական ֆերականության, ընդհանուր լեզվաբանության և կովկասագիտության վերաբերյալ: «Իմ լավագույն պրոֆեսորներն էին, - իր ինքնակենսագրության մեջ գրում է Ղափանցյանը, - Ն. Մառը, Կ. Ջալիմանը, Ն. Աղանցը, Բոդուեն դե-Կուրտենեն, Ի. Ջավախշվիլին, Բուլիչը և էլի ուրիշներ»:

Լսելով այս և րազմաթիվ ուրիշ համրավավոր գիտնականների և խորապես տիրապետելով ընդհանուր լեզվաբանությանը և պատմագրությանը, համալսարանը գերազանցությամբ դիպումով ավարտած Ղափանցյանն իր ողջ կյանքի ընթացքում իրեն հատուկ պաշտոլ մտնով ու մեծ եռանդով ուսումնասիրեց հայոց լեզվի պատմության հնագույն շրջանը, հայերենի և հայերի ծագման և դրանց հարակից րազմաթիվ կննդոտ հարցեր:

1913 թ. ավարտելով համալսարանը՝ Ղափանցյանն ստանում է իր ուսուցիչ ակադեմիկոս Ն. Մառի առաջարկը՝ համալսարանում մնալու, աշխատելու և պարսկագիտության մեջ կատարելագործվելու: Սակայն նա գերադասում է վերադառնալ հայերենի և իր ստացած գիտելիքները միլիոն իր ազգի մատաղ սերնդին: Հայրենիք վերադառնալու նրա անկեղծ մղումը ավելի է ամրապնդում էջմիածնի Գևորգյան ձեմարանի վերատեսուց Բագրատ վարդապետ Վարդազարյանի երավերը՝ ձեմարանում լեզվագիտական և հայագիտական առարկաներ դասավանդելու: Եվ ահա Գ. Ղափանցյանը ձեմարանում է. նա այստեղ դասավանդում է գրաբար, ընդհանուր լեզվաբանություն, հայերենի համեմատական ֆերականություն: Հենց այստեղ էլ տպագրվում են նրա առաջին գիտական հոդվածները՝ «Հնագույն մի քանի հուշարձաններ» («Արարատ», թիվ 1) և «Լեզվաբանական դիսցիպլին և լեզու» («Արարատ», թիվ 3):

Ձեմարանում աշխատելու տարիներին Ղափանցյանը Ն. Մառի հետ մասնակցել է Անիի գեղումներին:

1914-15 ուսումնական տարվանից ձեմարանի վերատեսուց է երավիրվում ձեմարանի նախկին սան, Թբիլիսիի Ներսիսյան դպրոցում դասավանդող, Պետերբուրգի համալսարանի արևելյան լեզուների ֆակուլտետում ավարտած և արդեն գիտնականի անուն հանած երիտասարդ լեզվաբան և գրականագետ

Ստեփանոս Մալխասյանցը: Նոր տեսուչը ձեմարանում աշխատող անվանի դասախոսներ Մանուկ Արեղյանին, Գրիգոր Ղափանցյանին, Աշոտ Հովհաննիսյանին, Գարեգին Հովսեփյանցին և ուրիշների հանձնարարում է գրել ձեմարանի նոր կանոնադրություն և կազմել առարկայական նոր ծրագրեր: Սակայն Գերմանիայում, Ֆրանսիայում, Պետերբուրգում և ուրիշ առաջավոր երկրներում բարձրագույն կրթության մասնագետներով համալրված ձեմարանի գործունեությունը երկար չի տևում. 1917 թ. դեկտեմբերի 21-ին փակվում է ձեմարանը, և դասախոսների մի մասը, այդ թվում նաև Ղափանցյանը, տեղափոխվում է Երևան և զբաղվում ուսուցչությամբ:

1920 թ. Երևանի պետական համալսարանի հիմնադրման օրվանից Ղափանցյանը հղավիթվում է համալսարան՝ գրաբար, հայերենի համեմատական ֆերականություն, ընդհանուր լեզվաբանություն, ուրարտերեն և այլ առարկաներ կարդալու: Այստեղ նա ծավալում է ոչ միայն մանկավարժական, այլև գիտահետազոտական լայն գործունեություն, որի համար 1930 թ. նրան շնորհվում է պրոֆեսորի կոչում, իսկ 1942-ին՝ գիտության դոկտորի աստիճան՝ *honoris causa* (առանց դիսերտացիա պաշտպանելու): 1943-ին ստանում է գիտության վաստակավոր գործչի կոչում:

1943 թ. Մեծ հայրենականի ամենածանր օրերին Հայաստանում հիմնվեց գիտությունների ակադեմիան՝ ակադեմիկոս Հովսեփ Օրբելու նախագահությամբ: Գրիգոր Ղափանցյանն ընտրվեց ակադեմիայի հիմնադիր կազմի իսկական անդամ, հասարակական գիտությունների բաժանմունքի տնօրեն և ակադեմիկոս-ֆարտուղար:

1950 թ. Ղափանցյանը նշանակվում է Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի լեզվի ինստիտուտի տնօրեն՝ շարունակելով աշխատել համալսարանում որպես ընդհանուր լեզվաբանության ամբիոնի վարիչ: Նա այդ երկու պաշտոնները համատեղեց մինչև 1956 թ., իսկ հաջորդ տարի, 1957-ի մայիսի 4-ին, կենցեց իր մահկանացուն:

Իր գիտա-մանկավարժական գործունեության 45 տարիների ընթացքում անվանի գիտնականն ու մանկավարժը քեղմնավոր ու արդյունաշատ գործունեություն է ծավալել գիտական կադրերի պատրաստման գործում՝ հեղինակելով և չորս տասնյակից ավելի գիտական աշխատություններ:

Ակադեմիկոս Ղափանցյանի գիտական հետազոտություններն իրենց ծանրակշիռ տեղն ունեն ոչ միայն հայագիտության, այլև արևելագիտության քննադատում:

Գիտության մեջ արժեքավոր ներդրումներ են նրա հետևյալ աշխատությունները՝ *Chetto-Armenia* (1931), «Ընդհանուր լեզվաբանություն» (1939), (սա տարիներ շարունակ քանասիրական ֆակուլտետի ուսանողների դասագիրքին է եղել), «Խեթական աղբյուրները հայերի մասին» (1940), «Հին Հայաստանի տեղանունների պատմա-լեզվաբանական նշանակությունը» (1940), «Արա Գեղեցիկի պաշտամունքը» (1945), «Հայոց լեզվի ծագման հարցի շուրջը» (1946), «Հայաստան՝ հայերի բնօրրան» (1947), «Հայոց լեզվի պատմություն» (հին շրջան, 1981) և հրատարակվել են հետմահու մի խանի տասնյակ հոդվածներ ու ելույթներ:

Գր. Ղափանցյանը խոշոր ուրարտագետ էր. նրա «Ուրարտուի պատմությունը» (Երևանի համալսարանի հրատ. 1940) 4 մասից բաղկացած գրքում հանգամանորեն տեղեկություններ են տրվում Ուրարտուի, ուրարտացիների ծագման, նրա տնտեսական ու հասարակական կյանքի, վարչական կառուցվածքի ու ֆաղափական վիճակի մասին՝ այս բոլորը ֆաղված հնագույն սեղագիր արձանագրություններից ու պեղումներից: Գրքում հեղինակը բերում է նաև ուրարտերենի համեմատական ֆերականությունը: Ղափանցյանի այս աշխատությունը մեծարժեք ավանդ է ուրարտագիտության քննադատում և լուրջ ներդրում հայերի և հայերենի նախապատմության համար:

Առողճմապես մեծ են Ղափանցյանի ծառայությունները ընդհանուր լեզվաբանության, հայերի ու ցրանց հնագույն հարևան ժողովուրդների և ցրանց լեզվական առնչությունների բնագավառում: Նրա գրչին են պատկանում հայերեն, խեթերեն, խուրիտերեն, ուրարտերեն, բալայերեն, ասսուրերեն և այլ հին լեզուների աղբյուրակցությունները պարզելու և հայերեն բազմաթիվ բառերի ստուգաբանությունները նշգրտելուն նվիրված ուսումնասիրությունները:

Մեր նպատակն է հանգամանորեն խոսել Ղափանցյանի լեզվագիտական ելացման մասին՝ համառոտակի անդրադառնալով նաև նրա՝ երիտֆրանկական դպրոցի, ինչպես նաև ակադեմիկոս Ն. Մառի ելացման առնչություններին:

Պետերբուրգի համալսարանում աշակերտելով երիտֆրանկական դպրոցի կարկառուն ներկայացուցիչ Բոդուեն դե-Կուրտենենցին և լեզուների ծագման ու զարգացման վերաբերյալ ուրույն տեսակետ ունեցող Նիկոլայ Յակովլևիչ Մառին, Ղափանցյանը բնականաբար հետևել է նրանց տեսակետներին: Այսպես, հենց իր առաջին հոդվածում, որը տպագրվեց «Արարատ» թիվ 3-ում «Լեզվաբանական դիսկուսիոն և լեզու» վերնագրով, երիտասարդ լեզվաբանը երիտֆրանկականների նման լեզվական բոլոր իրողությունների հիմքում տեսնում էր մարդկային հոգին: Նա գրում է. «Լեզվական բոլոր երևույթները հանդես են գալիս մարդկանց հոգեբանության միջոցով. յուրաքանչյուր լեզվական երևույթ մկրտվում է և ձևապես կազմվում մարդու հոգեկան աշխարհում»¹: Այսպիսով, Ղափանցյանը երիտֆրանկականների նման լեզուն անհատական երևույթ համարելով, ցրանցից մի քանի առաջ է անցնում և ճիշտ կերպով նշում, որ անհատականը միայն ընդհանուրի դրսևորումն է. «Լեզուն ամփոփում է յուր մեջ ազգի հոգեբանությունը, և ինքն էլ այդպիսով դառնում է ազգի համար մի ընդհանուր երևույթ»²:

Այս բավականին վերացական հոդվածում շարադրված մտքերը Ղափանցյանին չեն բավարարում, և նա իր «Ընդհանուր լեզվաբանություն» շատ արժեքավոր աշխատության մեջ, «Ներածություն» բաժնում, հեռանում է երիտֆրանկականների տեսությունից և լեզուն համարում ոչ թե անհատական, այլ հասարակական երևույթ. «Լեզուն պատմա-հասարակական երևույթ է. լեզուն ստեղծված է մարդկային արտադրական կողմից: Նա իր ծագմամբ, զարգացմամբ և էությամբ իսկ պայմանավորված է հասարակական գոյով»³:

Այս բնորոշումով Ղափանցյանը ճիշտ տեսակետի է հանգել, քայքայ սահմանման շարունակության մեջ արդեն հետևում է ժամանակի տարածված մառկառն ուսմունքին և սալթաբաժնի՝ լեզվին տալով դասակարգական բնույթ և այն համարելով վերնաշենքային կատեգորիա (երևույթ): Լեզուն համարելով «վերնաշենքային մի բարձր կուլտուրա», Ղափանցյանը, նորից հետևելով Մառի ուսմունքին, լեզուների ցեղակցության հարցում նորից որդեգրում է սխալ տեսակետ. այն է՝ իբր թե ցեղային լեզուների խաչավորմամբ կազմվել են էթնիկական լեզուներ, որոնք և հետագայում, ազգերի ձևավորմանը զուգընթաց, դարձել են ազգային լեզուներ: Այսինքն՝ ազգային լեզուները նա համարում էր «մի քանի լեզվական միավորներից կամ սխտեմներից առաջացած նոր սինթեզից»: Սրանից էլ բխեցնում էր հայերենի, այսպես կոչված, երկրնային խառնված լեզու լինելու հարցը և իր ստուգաբանական-բառագիտական վերլուծություններում նա հայերենում ընդգծում է հարեթական լեզվաշերտ և այն ցեղակից համարում ոչ թե հնդեվրոպական, այլ սսիանիկ լեզուների. «Հայոց լեզուն իր տիպոլոգիական-կառուցվածքային և ստադիալ-գաղափարախոսական

¹ Տե՛ս «Արարատ», 1914, հմր. 3, էջ 261-271:

² Նույն տեղում:

³ Գ. Ղափանցյան, Ընդհանուր լեզվաբանություն, Երևան, 1939, էջ 19:

շատ դրսևորումներով ու հատկություններով անկասկած ցեղակից է հին փոքրասիական (ասիանիկ), լեզուներին»⁴, այսինքն՝ հայերենը ցեղակից համարելով խեթա-խուտա-ուրարտա-վրացա-նանա-մեգրելական լեզուներին, նույնիսկ՝ բուրբականին, Ղափանցյանը չէր ընդունում հայերենի՝ հնդեվրոպական լեզվաընտանիքի առանձին, ինքնուրույն ճյուղ լինելը:

Հետագայում Ղափանցյանը, իհարկե, վերանայել է իր սխալ տեսակետները, բայց այնուամենայնիվ, հայոց լեզվի ցեղակցության հարցում թերահավատ մնացել: Ահա նրա վերջին եզրակացությունը. «Հայերենը գերազանցապես փոքրասիական լեզու է. իր ամբողջ կազմության երեք քառորդով նա պատկանում է փոքրասիական լեզուներին, մեկ քառորդը միայն հնդեվրոպական է»⁵:

Մինչևիս այն նույն ժամանակաշրջանում աշխարհահռչակ լեզվաբան Հրաչյա Անադյանը ապացուցում էր, որ լեզուն դասակարգային լինել չի կարող, որ այն վերնաշենքային երևույթ չէ քաղիսի վրա. և ոչ էլ ազգային լեզուները խաչավորման ճանապարհով են առաջացել:

Լեզվի հնչյունական համակարգի նկատմամբ Ղափանցյանի ըմբռնումն արդեն սահմանազատվում է Մառի տեսությունից. նա «հնչյունական օրենքի» գոյությունը ընդունում է որպես լեզվի զարգացման հիմնական օրինաչափություններից մեկը: Ղափանցյանը «հնչյունական օրենքը» կապում է լեզվի պատմական զարգացման հետ և դրանով էլ բացատրում քառերում կատարվող պատմական և փոխազդեցական հնչյունափոխական երևույթները և ճնշողաբանությամբ Մառի այն տեսությունը, որ իբր բարդ հնչյունները (ֆ, ֆ, ֆ, ց, ց, ց, ց, ց, ց) նորաստեղծված լեզուներում պահպանվել են «հարեթական» և նախորդ վիճակներից (Հայտնի է, որ Մառը հարեթականը համարում էր նախալեզու, որի քայքայումը սկսվել է Քրիստոսի ծննդից հազար տարի առաջ, իսկ հայերենը բխեցնում էր հարեթական, սեմական և հնդեվրոպական լեզուների խաչավորումից):

Հայ լեզվաբանությանը մատուցած Ղափանցյանի մեծագույն ծառայություններից մեկը այն է, որ նա հայ լեզվաբանություն է ներմուծել մի ֆանի տերմիններ ու հասկացություններ: Այսպես, օրինակ, հնչյունաբանության մեջ նա առաջինն էր, որ, հետևելով իր ուսուցիչ Բոդունը դե-կուրտենենին, հայ լեզվաբանության մեջ մտցրեց *հնչյունի* և *հնչույթի* տարբերակումը: «Հնչույթը իբրև ֆոնեմա, գրում է Ղափանցյանը, հանդես է գալիս մեր մեջ և, իբրև այդպիսին, կազմում է լեզվի հիմնական առաջը՝ շինանյութը... Բառի ձևավորման հանգամանքը հանդիսանում է նրա հնչյունական արտաքինը...»⁶: Հնչույթը Ղափանցյանը համարում է հնչյունի սոցիալական տարբերակումը:

Հնչյունի և հնչույթի դափանցյալական տեսությամբ անդրադարձան հայ լեզվաբաններ Գ. Սևակը, Վ. Առաքելյանը, էդ. Աղայանը և ուրիշներ, որոնք ավելի հստակորեն տարբերակեցին ու սահմանեցին այդ երկու հասկացությունները: Ահա թե Վ. Առաքելյանը ինչքան հստակորեն է դրանք տարբերակում. «Հնչյունական այն միավորը, որ տվյալ լեզվով խոսող հանրության համար ընդհանուր է, հասարակականորեն գիտակցված ու պատմականորեն արժեքավորված, կոչվում է *հնչույթ*. իսկ հնչույթի արտաբերման մասնակի ու անհատական հազարավոր դրսևորումները կոչվում են *հնչյուններ*»⁷:

⁴ Տե՛ս Գ. Ղափանցյան, Հնէաբանական մի ֆանի մնացորդները հայերենում: Ստուգարանություններ՝ «Առիծ», «Մօրմ», «Ելեզ», Երևան, 1927:

⁵ Գ. Ղափանցյան, Հայոց լեզվի ծագման հարցի շուրջը (հուսերին), Երևան, 1946:.

⁶ Գ. Ղափանցյան, Ընդհանուր լեզվաբանություն, Երևան, 1939, էջ 43:

⁷ Վ. Առաքելյան, Ժամանակակից հայերենի հնչյունաբանություն, ԳԱ հրատ., Երևան, 1955, էջ 11:

Հասկանալի է, որ յուրաքանչյուր լեզու ունի անսահմանափակ թվով հնչյուններ և միայն սահմանափակ թվով հնչույթներ, որոնք տվյալ լեզվով խոսող հասարակության կողմից արժեքավորված և ընդունված հնչյունների պատկերներն են մարդկանց ուղեղում, որոնց գրային արտահայտությունը տառերն են: Այդ է պատճառը, որ յուրաքանչյուր գրավոր լեզվի հնչույթների քանակը խիստ սահմանափակ է՝ հայերենում՝ 39, ռուսերենում՝ 32, անգլերեն, ֆրանսերեն, գերմաներեն լեզուներում՝ 26-ական, էստոներենում՝ 25, դասական լատիներենում և իսպաներենում՝ 23-ական, և այլն: Մինչդեռ ամեն մի հնչույթի համար կան ընդամենի հնչյուններ: Նույնիսկ անգն ականջի համար շատ որոշակիորեն քաղաքիկ հնչյուններ: Նույնիսկ անգն ականջի համար շատ որոշակիորեն ընկալելի է, որ նույն հնչույթը ոչ միայն տարրեր մարդկանց կողմից տարրեր հնչյուններով է արտաբերվում, այլև նույն մարդն էլ նույն հնչույթը բառի տարրեր դիրքերում տարրեր հնչյուններով է արտաբերում: Այսպես՝ դաս, դուռ, դեռ, դերասան, դպրոց, դպիր, գրադարան, հինգերորդ, էպիզոդ բառերում նույն «դ»-ն տարրեր արտաբերումներ ունի՝ մի դեպքում կոշտ, մյուս դեպքում՝ կիսակոշտ, մի այլ դեպքում՝ փափուկ (նայած ինչ հնչյունների է նախորդում կամ հաջորդում), իսկ էդիկ և դիրքկտոր բառերում այդ նույն «դ»-ն այնքան է փափկանում, որ շատերի կողմից «ձ» է արտաբերվում (էձիկ, ծիրկտոր): Կամ «տ» խուլ հնչյունը ունի մեկ «տ» հնչույթ, բայց տարրեր բառերում՝ հնչյունաշղթաներում նույնպես տարրեր արտաբերումներ ունի՝ տառ, տուն, տոն, տեր, համբերատար, կամքնոիր, աստվածատուր, իսկ Տիգրան և մատյան բառերում այնքան է փափկանում, որ ձգտում է «ձ»-ի (Միգրան, մաձյան):

Հայ լեզվաբանության մեջ նորություն է մտնում Ղափանցյանի ներմուծած ձևույթ լեզվաբանական հասկացության ըմբռնումը: Նա առաջին լեզվաբանն էր, որ հայ լեզվաբանական գրականության քառագիտության բաժնում որոշակիորեն սահմանափակ լեզվական ձև և ձևույթ հասկացություններ՝ իրենց իմաստային և գործառական (ֆունկցիոնալ) առանձնահատկություններով:

Ղափանցյանը, կատարելով արտասանվածքի հատվածային ուսումնասիրություն, բաղադրյալ բառերը (ածանցավոր, բարդ և բարդ-ածանցավոր) նույնպես ենթարկում է ձևույթային վերլուծության և բառի մեջ առանձնացնում հիմնական ու երկրորդական ձևույթներ, որպես լեզվական առանձին իրողություններ (կատեգորիաներ): Հիմնական ձևույթները (մորֆեմա), որոնք բառի հիմնական իմաստն են արտահայտում, Ղափանցյանը կոչում է արմատ, իսկ երկրորդական ձևույթները բաժանում է երկու տեսակի. «...առաջինը ցույց է տալիս որոշ սահմանագծում այդ հիմնական գաղափարի (իմա՝ արմատի - Խ. Բ.) համար նրա սահմանորոշումը կամ կոնկրետացումը ըստ նոր իմաստի, և դրանք կոչվում են քառաստեղծական կամ քառակազմույթի (ընդգծումը հեղինակինն է) երկրորդական ձևեր (այսինքն՝ ածանցներ - Խ. Բ.), իսկ երկրորդը ցույց է տալիս բառի հարաբերությունը կամ կապը նախնադասության մեջ այս կամ այն բառի հետ, մատնանշում է բառի, այսպես ասած, շարադասական դիրքը (ֆունկցիան), բառի կապական հարաբերությունները»⁸ (այսինքն՝ վերջավորություններ - Խ. Բ.):

Մասնագետների համար դժվար չէ նկատել, որ Ղափանցյանը դեռ 30-ական թվականներին ինչքան ճիշտ է սահմանել ձևույթի տեսությունը և ինչքան ճիշտ է դրանք իրարից սահմանազատել. հարցեր, որ լեզվաբանության զարգացման այս քարձր մակարդակում բնութային են բունել և ընդունված են լեզվաբանական նորագույն գրականության մեջ, լավագույն դեպքում՝ անունների փոփոխությամբ՝ առաջին տեսակը՝ հիմնականը կոչելով անկախ ձևույթ, երկրորդ տեսակները՝ կախյալ, որոնք նույնպես երկու տեսակ են⁹:

⁸ Գ. Ղափանցյան, Ողջ. աշխ., էջ 211:

⁹ Տե՛ս Գ. Զառուկյան, Ժամանակակից հայերենի տեսության հիմնականները, ԳԱ հրատ., Երևան, 1974, էջ 151-158:

Հայ լեզվաբանության քառագիտության բաժնում նորամուծություններ են ցանկացնում համաստարանության (սեմանտիկա) հետ կապված մի շարք հարցեր, որոնց հիմնադիրը ակադեմիկոս Ղափանցյանն է, և որոնք այժմ դարձել են դասագրքային ճշմարտություններ և տեղ գտել քուհական ծրագրերում ու գրեթե բոլոր դասագրքերում: Այսպես՝ Գ. Ղափանցյանի «Ընդհանուր լեզվաբանությունից» ենթաբաժնի քառերի համաստարանությունների հետ կապված հետևյալ դեպքերը՝

Մետաֆորա.- բնությունը բնի է, տերևները փափսում են* :

Մետոնիմիա.- երկիրը գաղթեց, երեք բաժակ խմեցի, շատ է կարդում Շեքսպիր:

Միենկդոխա.- ֆան գլուխ ոչխար, հարյուր դրոշի նավատորմիդ, ռուսը եկավ Կովկաս (փոխանակ՝ ռուսները եկան):

Բառիմաստի ներդրում.- հավ ընդհանրապես թռչում է նշանակել, իսկ հիմա՝ թռչունի միայն մի տեսակը՝ ընտանի, իսկ ֆրանսերենում այն ձնոճ է բերել միայն սառ (oïl) իմաստը:

Բառիմաստի ընդլայնում.- նախորդ դեպքի հակառակն է. *kraska* բառի արմատը *կարմիր*ն է և սկզբնապես նշանակել է միայն *կարմիր ներկ*, իսկ այժմ բոլոր գույների ներկերը *kraska* են կոչվում: Նույնն էլ՝ *верхняя* միայն սև գույնի թանա՛ է եղել (մուրաֆյափ), իսկ այժմ, բոլոր գույնի թանաֆները: Կամ հենում *մեհեան* նշանակել է Միեր աստծու՝ կռատունը, իսկ հետո՝ ընդհանրապես կռատուն, բազին և այլն:

Բառիմաստի շրջում ենթաբաժնում բերում է բազմաթիվ քառեր տարբեր լեզուներից, երբ բառի սովորական նշանակությունը մեկ կամ մի քանի ընդհանուր հատկանիշներով զուգորդվում է մի նոր նշանակության հետ՝ պահելով քառի ձևական արտափնը¹⁰:

Հայերենի շարահյուսության համակարգում նույնպես Ղափանցյանը ներդրումներ ունի: Նա գրում է, որ ընդհանուր լեզվաբանական գրականության մեջ կա նախադասության ավելի քան 130 բնորոշում, և դրանց կողմից բերում է իր ինքնատիպ սահմանումը, որում առկա է *ստորագման հատկանիշը* (դիմավոր բայով հատկանիշի առարկային վերագրելը), և որն այժմ ընդունված է ժամանակակից լեզվաբանության կողմից:

Այսպիսով՝ ակադեմիկոս Գրիգոր Ղափանցյանի գիտական ժառանգությունը հայոց պատմության ու հայոց լեզվի տեսության վերաբերյալ լուրջ ներդրում է հայագիտության մեջ՝ ի քաջատյալ ժամանակի ոգուց բխող որոշ սխալներ:

* Տերմիններն ու որինակները Ղափանցյանին են:

10 Տե՛ս Գ. Ղափանցյան, ՈՂՎ. աշխ., էջ 332-338: